

UYGULAMA BOYUTUYLA NORMLAR HİYERARŞİSİ

The Practical Dimension of the Hierarchy of Norms

Emir KAYA*

Alperen DAĞLI**

Öz

Normlar hiyerarşisi, hukuk sisteminin mantıklı olmasını ve tutarlı işlemlerini sağlamaya yönelik önemli bir ilkedir. Bilindiği üzere, hukuk normları hukuk sistemi içindeki farklı organlar tarafından üretilir. Organlar arasında yetki hiyerarşisi, üretilen normlar arasında da geçerlilik hiyerarşisi doğurur. Hukuki norm türleri, piramit şeklinde kademeli bir yapıyı andırır. Her kademedeki norm, geçerliliğini daha üst kademelere borçludur. Aynı zamanda da daha alt kademedeki normların geçerli kılınmasına yarar. Alt kademedeki norm üst kademe de yer alan norma aykırı olamaz. Bu ilke sayesinde hukuk pratiğinde kargaşanın önleneyeceği ve insicamın korunacağı varsayılmaktadır. Bununla birlikte, doktrindeki bu temel varsayımın aksine, uygulayıcılar nezdinde normlar yakın ve uzak norm şeklinde de algılanabilmektedir. Diğer bir ifadeyle, bazı uygulayıcılar, bilinen normlar hiyerarşisinin aksine, kendi uygulama alanlarına

* Doç. Dr., Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Hukuk Fakültesi Genel Kamu Hukuku Anabilim Dalı, emir.kaya@asbu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-7382-3575.

** Avukat, Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Kamu Hukuku Yüksek Lisans Programı, alperen.dagli@student.asbu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-9302-8552.

Makale Gönderim Tarihi/Received: 13.04.2023.

Makale Kabul Tarihi/Accepted: 15.08.2023.

Atıf/Citation: Kaya, Emir ve Alperen Dağlı. "Uygulama Boyutuyla Normlar Hiyerarşisi." *ASBÜ Hukuk Fakültesi Dergisi* 5, no. 2 (2023): 578-604.

"Bu eser, Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License ile lisanslanmıştır. / This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License."

daha yakın ve ilgili gördükleri kuralları, kendilerine uzak ve genel gördükleri kurallara tercih edebilmektedir. Makalede, bir yaşayan hukuk olgusu olarak yakın norm – uzak norm dikotomisi tanımlanmakta ve başta Avukatlık Kanunu olmak üzere uygulama örnekleri üzerinden açıklanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Normlar Hiyerarşisi, Yaşayan Hukuk, Hukuk Kültürü, Yakın Norm, Uzak Norm, Avukatlık Kanunu

Abstract

The hierarchy of norms is a crucial principle for maintaining the logical foundation and consistent functioning of a legal system. As it is well-known, legal norms are created by different organs, positioned hierarchically according to their powers. The hierarchy of powers leads to the hierarchy of norms. The order of norms, as a result, resembles a pyramid. Each normative level at the pyramid verifies the lower levels. Naturally, no norm can contradict the norms of higher levels. This simple theory is expected to be the safeguard of any legal system that needs to be holistic and clear from chaos. However, contrary to the theory, legal norms in the eyes some legal practitioners –in Turkey, for the sake of this article– are perceived on a different axis from that of high vs. low. This axis is “near vs. distant”. Some legal practitioners prioritize the norms that they perceive to be more directly relevant to their practice over those norms that they perceive to be more general and less relevant, even if the latter are at a higher level in the pyramid of the hierarchy of norms. This article defines the dichotomy of near vs. distant norms in the living law, and gives examples of this dichotomy from legal practice in Turkey, with a special focus on the Law of Barristership.

Keywords: Hierarchy of Norms, Living Law, Legal Culture, Near Norm, Distant Norm, Law of Barristership

GİRİŞ

Değişen dünyada her geçen gün ihtiyaçlar çoğalmakta ve çeşitlenmektedir. Yeni ve farklı problemler, uyuşmazlıklar ve tartışmaya açık hususlar gündeme gelmektedir. Öngörülebilirlik, ölçülülük, tutarlılık gibi adalet ilkelerinin önemi de bu doğrultuda artış göstermektedir. Adalet, hukuk kaidelerinin ve bu kaidelere

dayalı işleyiş sistematığının etkin olmasıyla sağlanabilir. Hukuk sistemi tutarlılık perspektifiyle geliştirilebilir ve uygulanabilirse başarılı sayılır.

Hukukun teorik ve pratik başarısını temin etmek adına doktrinde çeşitli enstrümanlar geliştirilmiştir. Bu enstrümanların en önemlilerinden biri, normlar hiyerarşisidir. Normlar hiyerarşisi kavramıyla, geçerlilik ve etkinlik alanı farklı olan hukuk kuralları uyuma kavuşturulmaya çalışılmaktadır. Kurallar arasında nizam sağlanmakta, normlar hiyerarşisi piramidinde üstte, altta ve aynı basamakta yer alan normlar arasındaki ilişki kurgulanmaktadır.

Bu çalışmada, normlar hiyerarşisi doktrininin göz ardı edilmesinin somut ve yaygın örneklerinden biri incelenmektedir. Kimi uygulayıcıların kendi iş görme önceliklerini ve algılarını baz alarak adeta alternatif bir normlar hiyerarşisi kurmaları üzerinde durulmakta ve yaşayan hukuktan ilham alan, yeni bir sosyolegal terim ihdas edilmektedir: Yakın norm - Uzak norm. Kitaplardaki hukuk ile yaşanan hukuk arasındaki uyumsuzluğun bir türünü ifade eden bu terim, başta Avukatlık Kanunu'nun uygulanması olmak üzere çeşitli örnekler üzerinden izah edilmektedir.

Genel hukuki problemin tam olarak ortaya konulabilmesi ve avukatlığın söz konusu problem bağlamında konumlandırılabilmesi adına, çalışmamızın başında bazı tanımlara yer verilmektedir. Öncelikle "norm" kavramı açıklanmaktadır. Norm kavramının anayasal düzenle ve anayasa hukukuyla bağlantısı kurulmakta, sonrasında normların kendi aralarında nasıl bir sıralamaya tabi tutulması gerektiği aktarılmaktadır. Anahtar kavram olarak "hiyerarşi" üzerinde durulmaktadır. Bu kısımlar çalışmanın teorik ayağını oluşturmaktadır. Makalenin dogmatik anayasa hukukundansa hukuki realizm perspektifine sahip olduğunun hatırdta tutulacağını ve teorik kısmın özet geçilmesinin anlayışla karşılanacağını umuyoruz.

Çalışmanın pratik ayağını oluşturan başlıca konu avukatlıktır. Avukat kavramını açıklayabilmek için öncelikle 19.3.1969 tarih ve 1136 sayılı Avukatlık Kanunu tanıtılmaktadır. Kanun'un normlar hiyerarşisi içindeki yeri ile uygulamadaki karşılığı arasındaki çelişki, bu makalenin ana argümanının etüt edildiği zemindir.

Avukatlığın mevzuattaki saygın yerinin aksine, uygulamada avukatlar mesleğin doğasıyla bağdaşmayan muamelelere maruz kalabilmektedirler. Bu

durumun avukatların ötesinde hukuk sistemi açısından da olumsuz bir anlamı vardır. Kamu görevlilerinin kendilerine yakın olan, örneğin yönetmeliğe dayalı bir normu kendilerine uzak olan, kanuna dayalı normlardan üstün tutması hukuki tutarlılığı ve güvenceleri ortadan kaldırmaktadır.

Çalışmamızda, uygulayıcılar nezdindeki normlar hiyerarşisi günlük hayatta ve yargı kararlarında ortaya çıkan bazı durumlar üzerinden somutlaştırılmakta, bahsedilen durumlar ışığında hukukta öğreti – olgu uyumsuzluğunun ciddi bir örneği irdelenmektedir.

I. NORMLAR HİYERARŞİSİ DOKTRİNİ

Normlar hiyerarşisiyle ilgili soru işaretine mahal vermeyecek şekilde ilerleyebilmek adına ilk aşamada bazı tanımlamaların yapılması gerekmektedir. Tanımlar, temel kavramlar üzerinden ilerlemekte, öncelikle kavramların serbest anlamları aktarılmakta, sonrasında ise hukuki anlamları açıklanmaktadır.

A. Norm ve Hiyerarşi Kavramları

Norm, Fransızca “*norme*” den dilimize geçmiş olup köken itibariyle Latince'dir. Latince “*norma*”nın da Etrüskler kanalıyla Yunanca “*gnōmōn*”dan geçtiği iddia edilmiştir.¹ Her iki kelimenin Türkçesi aynıdır: Marangoz gönyesi.² Türk Dil Kurumu Sözlüğünde norm, “1. Yargılama ve değerlendirmenin kendisine göre yapıldığı ölçüt, uyulması gereken kural, düzğü; 2. Önceden belirlenmiş kalıp, düzğü” şeklinde tanımlanmıştır.³

Norm, en geniş ve özlü anlamıyla ölçüttür. Hukuki norm da hukuki ölçüt demektir. Hukukta norm denildiği zaman, ölçüt olma özelliği gösteren tüm unsurlar akla gelir. Buna düşünme ilkeleri de uygulama ilkeleri de dahildir. Geçerliliğinde şüphe bulunmayan kurallar da norm olarak kabul edilir. Bir kuralın geçerliliğinde şüphe varsa normluğunda da şüphe vardır. Uygulamada ölçüt alınması beklenen her norm, bir beyan ve buyruk olarak algılanır.

¹ Erişim tarihi 1.10.2022, <https://www.etymonline.com/word/norm>.

² Erişim tarihi 1.10.2022, <https://www.nisanyansozluk.com/kelime/norm>.

³ Erişim tarihi 1.10.2022, <https://sozluk.gov.tr/norm>.

Norm, olması gerekeni (*sollen*) ifade eder. Bu kapsamda norm, kuraldan da buyruktan da daha geniş bir kavramdır. Normların daima yazılı olması beklenemez. Tersine, toplumsal hayatı şekillendiren pek çok kabulün ve davranışın dayanağı yazısız normlardır.

Çalışmamız kapsamında norm; dar ve teknik anlamda, pozitif hukuk kuralı olarak, diğer bir ifadeyle yürürlükteki mevzuat kuralları olarak ele alınmaktadır. Haliyle, norm kavramının kapsamı kanun, yönetmelik, tüzük, genelge gibi yasal düzenlemelerdir. Hukukta normlar hiyerarşisi ile kastedilen de bundan ibarettir. Hukukta, hukukun işleyişine etki eden sosyal ve davranışsal normlar norm olarak kabul edilmez. Biz de öncelikle bu kabul etmeyişi üzerinden hareket etmekteyiz. Fakat sonrasında hukuki sayılmayan düşünce ve eylemlerin hukuktaki etkinliğini göstererek normlar hiyerarşisi doktrininde öngörülmeven normların varlığına dikkat çekeceğiz.

Hiyerarşi, Yunanca kökenli olup “kutsal” (*hieros*) ve “yönetmek” (*arkhein*) kelimelerinin birleşmesiyle oluşmuş, Latince ve Fransızca üzerinden Türkçeye geçmiş bir kavramdır.⁴ Günümüzde; “makam sırası, basamak, derece düzeni, aşama sırası”, “bir toplulukta veya bir kuruluştta yer alan kişileri alt-üst ilişkileri, görev ve yetkilerine göre sınıflandıran sistem” gibi anlamlara gelmektedir.⁵

Norm kavramı gibi hiyerarşi de salt hukuki bir terim değildir. Hayatın pek çok alanında gözlemlenen bir kavramsallaştırmadır. Hukukta hiyerarşi, hukuk düzeninin sağlanmasına yönelik alt-üst ilişkilerinin tamamıdır. Makam, unvan, görev ve yetki gibi hususlarda geliştirilen alt-üst ilişkileri hukuki hiyerarşiyi ifade eder. Askerlikte rütbelere, bürokraside amir-memur statüleri,⁶ resmi başvurularda gözetilmesi gereken makam sıralamaları hiyerarşıktır. Çalışmamız bağlamında hiyerarşi ise kurallar arasında olmalıdır. Diğer bir ifadeyle, mevzuat içinde kuralların belli katmanlara ait olması, katmanların dikey olarak sıralanması, üst katmandaki normların alt katmandaki normlardan daha güçlü ve bağlayıcı olarak kabul edilmesidir.

⁴ Erişim tarihi 1.10.2022, <https://www.etymonline.com/search?q=hierarchy>.

⁵ Erişim tarihi 1.10.2022, <https://hiyerarsi.nedir.org/hiyerarsi>.

⁶ Abdullah Sezer, “Normlar Hiyerarşisi ve Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri (Çok Boyutlu Normlar Piramidi Yaklaşımı),” *Anayasa Yargısı Dergisi* 36, no. 1 (2019): 357.

Hukuk doktrininde normlar hiyerarşisinin anlaşılması için hiyerarşik düzenin genel mantığının idrak edilmesi gerekmektedir. Bahse konu hiyerarşinin içerisinde bir irade ürünü olan “norm” kavramı yer almaktadır.^{7 8} İrade, tabii olarak, hükmetme kabiliyetini haiz bir “makam” tarafından ortaya konulmalıdır. Bu makamın iradesi ve iradenin yöneliş biçimi normun gücünü ifade etmektedir. O halde normlar hiyerarşisinin arka planında makamlar ve organlar hiyerarşisinin olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.⁹ Makamların ortaya koyduğu iradelerin hiyerarşik bir düzene tabi olması, her bir makamın buyurma gücüyle alakalıdır.

Normlar hiyerarşisinin doğallığının ve anayasal geçerliliğinin anlaşılması için öncelikle buyurma gücüne sahip kamu organları arasındaki ilişkinin açıklanması gerekmektedir. Bu noktada kurucu iktidar (asli-tali), yasama organı, yürütme organı gibi kavramlar önem kazanmaktadır.

Kurucu iktidarda kurma, tesis ve inşa etme fonksiyonlarını haiz bir yapı görmekteyiz. Bu yapı kendi içerisinde ikili bir ayrıma tabii tutulmakta ve ihtiva ettiği fonksiyonlara göre “asli” veya “tali” şeklinde nitelendirilmektedir.¹⁰ Asli kurucu iktidar, bir devrim, hükümet darbesi ya da daha önce bir tasarlanmamış bir devlet organizasyonu esnasında kendini gösterir ve hukuk boşluğu esnasında sıfırdan kurucu bir işlev görür. Bu iktidar tipi, anayasayı baştan tasarlar ve sınırsız bir kudrete sahiptir. Kudretin insan hakları çerçevesiyle sınırlı olduğunu öne sürenler de olmuştur.¹¹ Fakat bunu ahlaki bir beklenti olarak yorumlamak gerekir.

Tali kurucu iktidar ise var olan anayasayı değiştirme gücüne sahiptir. Kelime manası itibariyle ve fiiliyatta da görüleceği üzere asli olan tali olanın önündedir ve hiyerarşide üst konumda yer almaktadır. Ancak şu şerhi düşmekte fayda vardır: Her iki iktidar tarafından ortaya koyulan normlar eşit kudrete sahiptir. Bu noktada hiyerarşiden bahsedilmemektedir.

Yasama organı, kurucu iktidarın ihdas ettiği anayasa neticesinde vücut bulmakta ve bu nedenle kurucu iktidarın altında yer almaktadır. Yasama

⁷ Hans Kelsen, *General Theory of Norms* (Oxford: Clarendon Press, 1991), 2.

⁸ Zeki Hafizoğulları, *Ceza Normu: Normatif Bir Yapı Olarak Ceza Hukuku Düzeni* (Ankara: Us-A, 1996), 5.

⁹ Kemal Gözler, *Hukuka Giriş* (Bursa: Ekin Yayınları, 2015), 181.

¹⁰ Kemal Gözler, *Kurucu İktidar* (Bursa: Ekin Yayınları, 2016), 12.

¹¹ Gözler, *Kurucu İktidar*, 54.

organınca kanun ve benzeri nitelikte normlar konulur. Anayasa ve kanunlarla şekillendirilen yürütme organı da birtakım normlar ihdas edebilir. Yasama organı, yürütme organından hiyerarşik olarak üstündür. Yasamanın normları da yürütmenin normlarından üstündür.

Bir organın koyduğu norm yine o organ tarafından değiştirilebilir yahut ortadan kaldırılabilir. Tabii olarak, üst organlar da alt organlar tarafından konulan normu değiştirme, kısıtlama veya ortadan kaldırma yetkisine sahiptir. *Lex superior* (üst kanun) ilkesi¹² gereğince, üst norm alt normu ilga eder. Özetle, bir normun kudreti, kendisini koyan makamın kudretine denktir.¹³ Aksi takdirde sistematik bir hatanın ve uyumsuzlukların ortaya çıkacağı son derece açıktır. Hukuk düzeninin alt organların üst organların koyduğu normlara riayet eder şekilde düzenlenmesi ve işlemesi zorunludur.

B. Hukukta Normlar Hiyerarşisinin Doğallığı

Bütün hukuk sistemleri normların birbiriyle ilişkisini düzenlemek durumundadır. Normların farklı kaynaklardan gelmesi bu ihtiyacı arttırsa da normların tek kaynaktan geldiği bir sistemde bile normlar arası ilişkileri düzenleme ihtiyacı devam eder.¹⁴ Normları birbiriyle ilişkilendirmenin tek yolu normlar hiyerarşisi değildir. Norm hiyerarşisi şekli bir ilişkilendirmez. Normların birbiriyle maddi olarak ilişkilendirilmesi ise apayrı bir meseledir. Örneğin, Ceza Kanunu ile Borçlar Kanunu arasında hiyerarşi yoktur. İkisi şeklen ilişkilendirilmez. Muhteva açısından ilişkilendirilir.

Norm kaynakları arasındaki şekli ilişki bazı hukuk geleneklerinde daha sistemli ele alınmıştır. Böyle hukuk geleneklerinde normlar hiyerarşisi fiili duruma bırakılmamış, doktrin olarak da geliştirilmiştir. Örneğin Roma hukukunda geniş anlamda normlar hiyerarşisi vardır fakat normlar hiyerarşisi doktrini geliştirilmemiştir. Roma hukukunda *jus strictum – jus dispositivum* ayrımı normların bağlayıcılık derecesinin farklı olabileceğini ifade etmekteydi. Bürokratik örgütlenme açısından bakıldığında, gerek Cumhuriyet gerekse

¹² “*Lex superior derogat legi inferiori*” (Üst kanun alt kanunu ilga eder).

¹³ Gözler, *Hukuka Giriş*, 184.

¹⁴ William Burnett Harvey, *Law and Social Change in Ghana* (Princeton: Princeton University Press, 1966), 239.

İmparatorluk döneminde güç dengesinin değişimine bağlı olarak kah senatonun kah konsüllerin kah imparatorun kah tribünlerin hukuki etkisi ağır basmış, fiilen daima normlar hiyerarşisi olmuştu. Bununla birlikte, Roma hukukunda bir normlar hiyerarşisi doktrini olduğunu söylemek zordur. Zira tüm Roma hukuku tarihini ve kurumlarını kuşatan bir normlar hiyerarşisi fiilen de resmen de mevcut olmamıştır.

Aksi bir örnek olarak İslam hukukunu gösterebiliriz. Fıkıh kelimesiyle ifade edilen İslam hukuku geleneğinde de yatay ve dikey olarak sıralanan norm kaynakları bulunmaktaydı. İslam'ın ilk devirlerinde normların sistematik doktrini yoktu. Çeşitli kaynaklardan gelen normlar ortak bir muhakeme havuzuna dökülüyordu. Hangi normun hangi mantıkla diğerine tercih edileceği somut duruma, rivayetlere ve içtihada bağlı görülüyordu. Haliyle, içtihat ekolleri ve hüküm çıkarmada kullanılan deliller dağınıktı. Fıkha göre delillerin, bugünkü terminolojiye göreyse norm kaynaklarının hiyerarşisi bilahare teorize edildi ve yukarıdan aşağıya Kitap, Sünnet, İcma ve Kıyas şeklinde sıralanan normlar hiyerarşisi doktrini ortaya çıktı, geniş kabul gördü. İslam hukukunda bin yılı aşkın bir süredir normlar hiyerarşisi doktrininin olduğunu söylemek mümkündür.

Normlar hiyerarşisinin Hans Kelsen tarafından geliştirildiği iddiası genel kabul görse de¹⁵ esasında normlar hiyerarşisi belli bir karmaşıklığa ulaşmış tüm hukuk sistemlerinde tabii bir sonuçtur. Bununla birlikte, pratikte her hukuk sisteminde mevcut olan normlar hiyerarşisinin teorisi her hukuk sisteminde geliştirilmiş değildir.

Normlar hiyerarşisi doktrinini benimseyen hukuk sistemlerinde tutarlılığın ve öngörülebilirliğin artması beklenir. Bu beklenti haklı olmakla birlikte teori ile pratik arasında uyumsuzlukların olabileceği de hatırd tutulmalıdır. Haddizatında makalemizin konusu, günümüz Türk hukukunda normlar hiyerarşisinin teorisi ile pratiği arasındaki uyumsuzluktur.

¹⁵ Modern normlar hiyerarşisi doktrini Kelsen'in arkadaşı Adolf Merk'l'e ait olup Kelsen'in "Hukukun Saf Teorisi" bağlamında popülerleştiği için onunla özdeşleşmiştir. Thomas Olechowski, "Legal Hierarchies in the Works of Hans Kelsen and Adolf Julius Merk'l," *Reconsidering Constitutional Formation II Decisive Constitutional Normativity*, ed. Ulrike Müßig (Cham: Springer, 2018), 353.

C. Anayasa Hukuku Bağlamında Normlar Hiyerarşisi

Normlar hiyerarşisiyle hukuk normları arasında belirli bir tutarlılığın sağlanması amaçlanmıştır. Böylece hukuk pozitif bilimlere yakınlştırılmaya çalışılmış, objektif kriterlere dayalı bir sistematik oluşturulmak istenilmiştir. Geçerlilik zinciri metoduyla birlikte, alt sırada yer alan her katmanın bir üst katmana uygun ve akışı sağlar nitelikte olması öngörülmüştür.¹⁶

Norm kavramı hiyerarşi sistemiğinde geniş anlamda kullanılmakta olup her türlü kural olarak değerlendirilmektedir. Her bir norm bir başka norma dayanmaktadır. Bu ilintili hal normlar arasında hiyerarşinin bulunduğunu, söz konusu dayanağın alt-üst ilişkisi kapsamında olduğunu göstermektedir.¹⁷ Bu sebeple hukuk devletin temelinde, normlar arasında yer alan uyum ve mantık sisteminin yer aldığı düşünülmektedir.

Elbette hukuk sisteminin temelini, dolayısıyla bütünüünün geçerliliğini neye borçlu olduğu sorusu çözümsüz kalmıştır. Hans Kelsen, normlar hiyerarşisinin en üstünde yer alan anayasanın geçerliliğini temel normdan alınması hususunu “Geçerliliğinin temeli, temel norm olan hukuk düzeni, yan yana duran normlar yığını değil ama biri diğerine bağımlı, biri diğerinin altında ya da üstünde yer alan normlardan oluşmuş bir hiyerarşi yahut bir piramittir” cümlesiyle açıklamaktadır.¹⁸

Kelsen’in tanımı bağlamında, bahse konu piramidin en tepesinde soyut, vazedilmemiş, hatta hukuki bile sayılmayacak bir normun bulunması gerektiği açıktır. En tepede yer alan norm “temel norm” (*grundnorm*) olarak adlandırılmaktadır.¹⁹ Bahse konu sistemin en tepesinde hangi nitelikleri haiz bir normun bulunması gerektiği hususunda çeşitli tartışmalar bulunmaktadır. Çalışmanın kapsamını aşırı genişletmemek ve ana konudan uzaklaşmamak adına bu tartışmalar üzerinde durmayacağız.

¹⁶ Vecdi Aral, *Kelsen'in Saf Hukuk Teorisinin Metodu ve Değeri* (İstanbul: Garan Matbaası, 1938), 14.

¹⁷ Metin Şahin, “Normlar Hiyerarşisinin Türk İdare Hukukunda Uygulanması” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi (Ankara: Gazi Üniversitesi, 2014), 16.

¹⁸ Gözler, *Hukuka Giriş*, 181.

¹⁹ Hart, devletin kurulumuyla ilgili bir kavram olan *grundnorm*'un anayasadan yukarıda olduğunu belirtmektedir. H.L.A. Hart, *The Concept of Law* (Oxford: Clarendon Law Series, 1961), 68.

Tartışmadan uzak durulmasında Kelsen'in diğer görüşleri etkili olmaktadır. Şöyle ki Kelsen devlet ile hukuku özleştirmektedir.²⁰ Devletin altyapısını ifade eden temel norm, devlet -dolayısıyla hukuk- öncesi bir konu olmaktadır. Hukuk sistematığının meselesi değildir. Asli kurucu iktidarın herhangi bir başka güç odağına bağlı kalmaksızın salt kendi kudretine dayanması neticesinde sahip olduğu hükmetme yetkisiyle birlikte meydana çıkardığı ilk ürünün "anayasa" olduğu iddiası bu noktada belirleyici olmaktadır. Bir diğer temellendirme ise anayasada değişiklik yapma gücünün tali kurucu iktidar bünyesinde yer almasıdır. Diğer bir ifadeyle, tali kurucu iktidar bile temel normla ilişki halinde değildir.

Bu aşamada akla anayasada bir iç hiyerarşiden bahsetmenin mümkün olup olmadığı sorusu tekrar gelebilir. Doktrinde anayasadaki bazı normların diğerlerinden üstün olabileceği, örneğin evrensel değerlerin genel bir üstünlüğü olduğu gibi kanaatlere rastlanabilir. Gözler bu tür kanaatlerin anayasal tutarlılığa uygun olmadığı görüşünü savunmaktadır.²¹ Bize göre de aynı metin içindeki hükümler arasında herhangi bir uyumsuzluk bulunduğu düşünülmeğe ise metnin kurgulanmasında esas alınan ilkelere gidilerek çözüm aranmalıdır. Böyle bir inceleme neticesinde hem metnin tutarlılığı sağlanacak hem de pozitif hukuk adına hangi hükmün somut netice doğurması gerektiği görülecektir. Gerçekleştirilecek inceleme esnasında salt lafza bağlı kalınmaması, metnin ortaya çıkmasına sebebiyet veren düşüncelerin de dikkate alınması gerekmektedir. Diğer bir ifadeyle, lafzi, tarihi ve gai yorumlar birleştirilmelidir.

Asli kurucu iktidarın ortaya koyduğu irade, ortaya çıkan anayasa metninin doğru yorumlanmasında oldukça önemlidir. Aktarıldığı üzere, asli kurucu iktidar herhangi bir başka unsura bağlı hareket etme mecburiyetinde değildir. Bu nedenle, kurucu iktidarın felsefesi direkt olarak anayasanın ruhunu oluşturmaktadır. Şüphesiz ki bu ruhun her zaman doğru, adil ve sağlıklı olduğu iddia edilemez. Aksine, asli kurucu iktidarın aşırı katı ve etkili olduğu bir anayasal düzende asli kurucu iktidarın birtakım bozuk kanaatleri kemikleştirdiği, dahası

²⁰ Cemal Bali Akal, *Hukuk Nedir?* (Ankara: Dost Kitabevi, 2017), 144.

²¹ Gözler, *Hukuka Giriş*, 185.

sonraki nesiller aleyhine bir hiyerarşi oluşturduğu²² söylenebilecektir. Fakat bizim bu makale kapsamındaki konumuz, anayasal düzenin ahlaki niteliği değil, mantıki tutarlılığıdır.

Her halükarda anayasayla birlikte sistemdeki bütün norm katmanlarının sınırları da çizilmiş olmaktadır. Uygulanacak hukukun temelleri atılmakta, kazuistik bir sistemden ziyade temel ilkelerin belirlendiği bir çerçeve kurulmaktadır. Anayasanın en üstte olması anayasal normlara atfedilen önemi doğurmaktadır. Anayasal normlar, alt normların tamamı üzerinde belirleyici statüye sahiptir ve aynı zamanda kılavuz niteliğindedir.²³ Bu noktada anayasanın çift işlevli olduğu rahatlıkla söylenebilmektedir. Bu işlevler hiyerarşideki konum ve yol göstericilik olarak nitelendirilebilir.

Anayasal norm düzeni genellikle üç boyutlu bir piramitle açıklanmaktadır.²⁴ Bu modelleme hukuk normlarını dizayn ve domine etmektedir.²⁵ Piramitte ilk olarak dikey yönlü ilişki bulunmaktadır. Bu ilişki neticesinde, alt ve üst piramit basamaklarında yer alan normların kendi arasında bir iç uyumu bulunmaktadır. Bu sistem itibarıyla alt ve üst arasında hiyerarşik düzen sağlanmaktadır. Bir diğer bağlam ise normlar hiyerarşisi piramidindeki yanal yani paralel yönlü ilişkidir. Paralel ilişkide hiyerarşik olarak aynı düzeyde yer alan normlar arasındaki bağ incelenmektedir. Söz konusu bağ, özel norm – genel norm, uygulanma tarihi bakımından öncelik yahut normun ruhu gibi açılardan gündeme gelmektedir. Son olarak, hiyerarşideki konumu tartışmalı olan normlar arasındaki çatışma, normlar hiyerarşisi piramidi bağlamında değerlendirilmektedir.²⁶ Ancak bahsedilen son iki husus, çalışma kapsamında değerlendirmeye tabi tutulmayacaktır.

Normlar hiyerarşisi, hukuk mantığının ve metodolojisinin her noktasında geçerli bir enstrüman olarak kabul edilmiştir. Bu bağlamda, ilgili enstrümanı düstür edinen hukuk devletinin, tüm hukuki süreçlerde bu ilkeyi etkin kılması

²² Refia Kaya, "Nesiller Arası Adalet Prensibine Uygun Anayasa," TYB Akademi, Yeni(den) Anayasa Özel Sayısı 35 (2022): 102.

²³ Kemal Gözler, *Kanun Hükmünde Kararnamelerin Hukukî Rejimi* (Bursa: Ekin Yayınları, 2000), 4-5.

²⁴ Sezer, "Normlar Hiyerarşisi ve Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri," 356.

²⁵ Belemir Çoban, "Normlar Hiyerarşisinden Küresel Hukuka: Ulusötesi Normların Meşruluğu Sorunsalı," Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi (İstanbul: Galatasaray Üniversitesi, 2018), 27.

²⁶ Sezer, "Normlar Hiyerarşisi ve Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri," 357.

gerekmektedir. Yargı kararlarında da özellikle üzerinde durulan bu ilke, Yargıtay 10. Hukuk Dairesinin 17.5.2012 tarih ve E.2011/2500, K.2012/9052 numaralı kararında şöyle açıklanmıştır: *“Anayasa’nın 138. maddesinde de yer alan, “Normlar hiyerarşisi” ilkesi uyarınca, hukuk kuralları yukarıdan aşağıya doğru “Anayasa”, “Kanun”, “Kanun Hükmünde Kararname”, “Tüzük”, “Yönetmelik” ve “Diğer alt düzenleyici işlemler (Yönerge, Genelge vb.)” şeklinde sıralanmakta olup, alt kademe yer alan bir normun üst kademedeki norma aykırı olması ya da onun kapsamını aşan düzenlemeler içermesi mümkün bulunmamaktadır”*.²⁷

Burada şu notu düşmekte yarar vardır: Anayasa’da normlar hiyerarşisi açıkça geçmemektedir. Bununla birlikte, Anayasa’nın 11. maddesinde yer alan *“Anayasanın bağlayıcılığı ve üstünlüğü”* ilkesinden, temel hak ve hürriyetlere ilişkin uluslararası anlaşmalara, kanun, cumhurbaşkanlığı kararnamesi ve yönetmeliklere ilişkin anayasal hükümlerden ulusal hukukta normlar hiyerarşisi olduğu anlaşılmaktadır. Alıntılanan Yargıtay kararında da görüldüğü üzere, normlar hiyerarşisi anayasal dayanağa sahip bir hukuk ilkesi olarak kabul edilmiştir.

²⁷ “ ... Bu durum, “Genel kurallar, usulü dairesinde değiştirilinceye veya kaldırılincaya kadar, düzenleyici işlem tesis etme yetkisi olan makam ve kurumları da bağlar” şeklinde ifade edilen “Tu patere legem quam facisti” prensibi ile izah olunmaktadır. Bu ilkenin doğal sonucu olarak, normlar hiyerarşisinde üst kademe de yer alan yasal kurallara aykırı düzenleyici tasarrufların idare tarafından yürürlüğe konulmasının hukuka aykırı olacağı şüphesizdir. Öğretide türevsel bir yetki olarak kabul edilen idarelerin yasa kurallarını uygulama ve bu kapsamda idari düzenleme yapma yetkisinin yasama organının çizdiği sınırlar içinde ve üst hukuk normlarına aykırı olmamak kayıt ve şartına bağlı olarak gerçekleşebileceği belirtilmektedir (İsmet Giritli/Pertev Bilgen/Tayfun Akgüner, İdare Hukuku, İstanbul, 2006). Somut olayda; kanundan daha alt düzeyde olan ve kanunun çizdiği sınırları daraltamayacak nitelikte hükümlere sahip olması zorunlu olan 2009/139 sayılı Genelge ile; Kanunun ilgililere tanıdığı imkânın daraltıldığı anlaşılmakta olup, davacının prime esas kazancı eksik bildirmiş olmasının söz konusu prim indiriminden yararlanmasına engel teşkil edeceğine ilişkin bir hükmün Kanunda yer almadığının; ayrıca 2009/31 sayılı Genelge’de yer alan daraltıcı hükmün daha sonraki tarihli 2011/45 sayılı Genelge ile yayımı tarihi itibarıyla yürürlükten kaldırılmış olduğunun anlaşılması karşısında, prime esas kazancın eksik bildirilmesinin söz konusu maddeden yararlanılmasına engel teşkil etmeyeceği yönündeki Mahkeme kabulü yerindedir.”

II. TEORİ-PRATİK UYUMSUZLUĞU: AVUKATLIK KANUNU ÖRNEĞİ

A. Kanun Hakkında

19.3.1969 tarih ve 1136 sayılı Avukatlık Kanunu 7.4.1969 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Kanun'da zaman içerisinde pek çok değişikliklere gidilmiştir. Son olarak 11.7.2020 tarih ve 7249 sayılı Kanun'la yirmi sekiz maddelik değişiklik yapılmıştır. Kanun, ek maddeler haricinde, 198 madde olarak tasarlanmış, ancak bazı maddeler 26.2.1970 ve 31.5.2006 gibi tarihlerde yürürlükten kaldırılmıştır. Kanun on üç kısımdan oluşmaktadır: *“Avukatlık ve Avukat, Avukatlık Mesleğine Kabul, Yasak Haller, Staj, Avukatlık Sınavı, Avukatın Hak ve Ödevleri, Baro Levhası ve Avukatların Listesi, Barolar, Türkiye Barolar Birliği, Disiplin İşlemleri ve Cezaları, Avukatlık Sözleşmesi, Adli Müzaheret, Çeşitli Hükümler”*.

Kanun'da öncelikle avukatlık kavramı hak ve statü çerçevesinde tanımlanmış, avukatın mesleğe hangi şartlar altında alınacağı belirlenmiş, meslekle bağdaşmayan hususlar ayrıca sayılmıştır. Avukatlık şartı arasında yer alan staj dönemi ve avukatlık sınavı Kanun kapsamına alınmış, avukatın yükümlülükleri de düzenlenmiştir. Avukatların baro levhasına ve listelere kaydedilme usulleri belirlenmiş, meslek kuruluşu olan barolar ile Türkiye Barolar Birliğinin içyapısı, kuruluşu ve işleyişi düzenlenmiştir. Avukatlık sözleşmesinin nasıl kurulacağını yanı sıra mesleğe aykırı şekilde hareket edilmesi haline doğabilecek cezai müeyyideler de sıralanmıştır.

Bu açıklamalar ışığında diyebiliriz ki avukatlık mesleğiyle ilgili tüm hususlar tek bir kanun çatısı altında kapsamlı şekilde düzenlenmeye çalışılmış, avukatların hak, ödev ve yetkileri etraflıca belirlenmiştir. Bununla beraber, bir normun aktif olarak uygulanması, yalnızca o normun mevzuat içerisindeki varlığıyla mümkün değildir. Normun etkin kabul edilmesi için, o normun uygulayıcılar tarafından ciddiye alınması, norma gerçek ve tüzel kişilerce kıymet atfedilmesi zorunludur. Avukatlık Kanunu bu zorunluluğun sektöre uğramasının bir örneği olup, bu hususta çalışmamızın ilerleyen sayfalarında bazı eleştirilerimizi paylaşacağız.

B. Avukatlık Kanunu'nun Normlar Hiyerarşisindeki Yeri

1136 sayılı Avukatlık Kanunu'nun güncel mevzuatımız içerisindeki yeri normlar hiyerarşisi açısından öncelikli olarak tespit edilmelidir. Bu sayede

Kanun'un genelinin ve her bir hükmünün diğer norm basamaklarındaki kurallar karşısındaki gücü belirlenebilecektir.

1136 sayılı Avukatlık Kanunu, adından da anlaşılacağı üzere, bir kanundur. Yukarıdan aşağı normlar hiyerarşisi piramidini -doktriner tartışmaları bir kenara bırakarak, basitçe- şöyle hatırlatabiliriz:

- “1- Anayasa (Anayasa m.11)
- 2- Temel hak ve hürriyetlere ilişkin milletlerarası andlaşma (Anayasa m.90/5)
- 3- OHAL'de çıkarılacak Cumhurbaşkanlığı kararnameleri (Anayasa m.119/6)
- 4- Kanunlar, milletlerarası andlaşmalar, Kanunla düzenlenmemiş konulardaki Cumhurbaşkanlığı kararnameleri (Anayasa m.104/17)
- 5- Kanunla yetki verilmiş konulardaki Cumhurbaşkanlığı kararnameleri (Anayasa m.8)
- 6- Cumhurbaşkanlığı yönetmelikleri (Anayasa m.104/17)
- 7- Diğer Kamu tüzel kişilerin çıkardığı yönetmelikler (Anayasa m.124/1)
- 8- Cumhurbaşkanlığının bireysel nitelikteki atama kararlarına ilişkin Kararnameler (Anayasa m.104/9'un mefhum-u muhalifinden)”²⁸

Yönetmeliklerden sonra genelge, yönerge, tebliğ, talimat gibi diğer düzenleyici işlemler de sayılabilir. Yukarıdaki piramit düzeni içerisinde anayasa en üst yani birinci sırada, kanunlarsa dördüncü sıradadır. Kanun niteliğinde olan bir normun hiyerarşik olarak üstünde ancak “Anayasa, Temel hak ve hürriyetlere ilişkin milletlerarası andlaşma, OHAL'de çıkarılacak Cumhurbaşkanlığı kararnameleri” bulunabilmektedir. Bunlar haricindeki düzenlemelerin kanun normuna kıyasla alt norm niteliği taşıdığı açıktır. Hiyerarşi sistemine tabi olarak alt norm üst norma her anlamda uygun olmalıdır. Anlaşmazlık durumunda esas alınacak olan norm üst normdur. Aynı basamakta yer alan düzenlemelerin “özel-genel” yahut “yeni-eski” olup olmamalarına göre mukayeselerini ise saklı tutmamız gerekmektedir.

²⁸ Mehmet Güneş, “Cumhurbaşkanlığı Kararnamelerinin Normlar Hiyerarşisindeki Yeri Ve Denetiminde Maddi İçerik Kriteri,” *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 11, no.1 (2020): 170.

C. Uygulama Örnekleri

Hukuk güvenliği ve adalet, hukuk sisteminin düzgün çalışmasıyla mümkündür. Normlar arasında güç ve etkinlik açısından fark olmasına dayanan normlar hiyerarşisi, hukuk sisteminin dayandığı prensipler arasındadır. Bir hukuk devletinde işleyişin hukuk prensiplerine bağlı ve öngörülebilir olması gerekir. Uygulamaların genele yayılmış ve istikrarlı olması gerekir.

Türkiye’de yetkili organlarca geliştirilen mevzuat kapsamlı düzenlemeler içermektedir. Türk hukuku hacim olarak pek geniş ve detaylıdır. Bununla birlikte, gerek sivil gerekse resmi yetkiye sahip kişiler nazarında hukuk devleti fikriyle beraber normların bağlayıcılığı algısı tam olarak olgunlaşmamıştır. Formel hukuk düzeni kapsamında öngörülme faktörleri hukuk kurallarından daha etkili olabilmekte, ekstra-legal hesaplar gerek kuralların gerekse genel hukuk doktrininin es geçilmesine yol açabilmektedir. Bu durumun spesifik bir örneğini Avukatlık Kanunu’nun uygulanmasında gözlemlemekteyiz.

Normlar hiyerarşisi doktriniyle normlar arası ilişkinin teorik olarak düzenlendiğini belirtmiştik. Uygulamada ise piramit düzeni göz ardı edilebilmekte, bambaşka bir norm hiyerarşisi benimsenebilmektedir. Uygulayıcılar kendi kurumlarını, makamlarını ve kendileriyle doğrudan ilgili gördükleri mevzuatı esas alabilmekte, bir tür “yakın norm – uzak norm hiyerarşisi” oluşturabilmekte ve doktrinindeki üst norm – alt norm hiyerarşisini saf dışı bırakabilmektedir.

Yakın-uzak norm düalitesinden ne kastettiğimizi açmamız gerekirse şunu söyleyebiliriz: Başta kamu yetkilileri olmak üzere, herhangi bir yasal işlemi gerçekleştirme durumunda olan kişilerin ilişkili oldukları kurum ve kuruluşlara dair alt seviyedeki yasal düzenlemeleri yahut kendi ilgi ve önem algılarını esas almak suretiyle kendilerine yakın hissettikleri norma istinaden işlemde veya eylemde bulunmaları, uzak hissettikleri normları göz ardı etmeleri, sonuç olarak normlar arası üst-alt hiyerarşisini umursamamaları, uygulamada bir başka norm sıralamasına, yakın norm – uzak norm hiyerarşisine vücut vermektedir.

Yakın norm, genellikle, özel-kamu fark etmeksizin, kişilerin bağlı buldukları kuruluşla direkt bağlantılı olarak hazırlanmış mevzuat ve talimattır. Yönerge, yönetmelik, usul ve esaslar, kurul ve amir kararları, hatta sözlü talimatlar bu kapsamdadır. Bunların hiçbirisi teoride kanun gücünde olmasa da pratikte

kanundan güçlü olabilmektedir. Zira Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından çıkarılmış bir kanunun takibi ne kadar zor olma potansiyelini haizse yakın makamlar tarafından iletilen talimatların takibi de bir o kadar kolay ve gerçekçi olabilmektedir. Şüphesiz ki kanunlara uymayı TBMM değil, öncelikle amirler ve yetkili organlar takip eder ve değerlendirir. Fakat amirler de nihayetinde memur oldukları için mevzuatı ele alma kültürü tüm devlet kademelerinde benzer şekilde işler: Her ast, üstünün mesele ettiklerini mesele etmek, mesele etmediklerini de mesele etmemek yönünde motive edilir. Sonuç olarak ortaya hukuken öngörülmemiş bir işleyiş çıkmış olur.

Amirlerle iyi ilişkiler kurmak için onların hukuken gerekçelendirilmemiş önceliklerine uymak, mevzuatın takibinden imtina etmek, hizmet alanların yasal taleplerini ve itirazlarını yüzeysel reflekslerle etkisizleştirmek, zamandan ve emekten tasarruf etme gerekçesiyle rutinin dışına çıkmamak, bürokratik alışkanlığı hukuk düzeni olarak takdim etmek ve hukuki nüansları umursamamak, hukuk sisteminin güvenilirliğini baltalayan eğilimlerdir.

Avukatlık Kanunu'nun uygulanma(ma)sında bu gibi eğilimlerle sıklıkla karşılaşılmaktadır. Bazı örnekleri şu şekilde paylaşabiliriz:

Avukatlar, vekaletnameyle müvekkiline ait banka hesaplarına, işlem dökümlerine ve diğer bilgilere ulaşma kabiliyetine sahiptir. Bu husus avukatın doğmuş yahut doğabilecek uyuşmazlıklara vakıf olmasını sağlamakta ve müvekkili lehine işlem tesis edebilmesine imkan sağlamaktadır. Söz konusu yetkiler hem 11.1.2011 tarih ve 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu'nun 502. ve izleyen maddelerinde hem de Avukatlık Kanunu'nun ilgili maddelerinde (örneğin m. 2, m. 56) düzenlenmektedir. Kişi, avukata verdiği vekaletnameyle banka hesap bilgilerine şahsı adına ulaşma kabiliyetini ve yetkisini de vermiş olmakta, iradesini noter huzurunda açıkça beyan etmektedir.

Uygulamada ise gerek kamu bankalarında gerekse özel bankalarda avukatlarca ibraz edilen vekaletnelere önem atfedilmemektedir. Avukatın yetkisini suiistimal edebileceği kaygısı, mevzuatın ve vekaletin doğasının üstüne çıkmış durumdadır. Şayet avukatın müvekkilin banka bilgilerine ulaşması noktasında aksi bir irade bulunmakta ise vekaletnameye eklenecek bir beyan yahut ilgili banka nezdinde konulacak bir şerh beraberinde bu söz konusu yetkinin kısıtlanması mümkündür. Veyahut banka nezdinde avukatın görevini

kötüye kullandığına dair şüphe oluşması halinde avukatın inceleme talebine şerh düşülmesi, hatta tutanak tutularak incelemenin kısıtlanması da mümkündür. Fakat uygulamada bu yolların hiçbiri izlenmemektedir. Banka çalışanlarınca esas alınan iç yönergeler ve talimatlar, Avukatlık Kanunu'ndan üstün görülmekte, çalışanlar kendilerine yakın gördükleri alt seviyedeki normu kendilerine uzak gördükleri kanunlara tercih ederek uygulama yoluna gitmektedir.

2016 senesinde yaşanan bir hadise neticesinde, avukatların bankalarca engellemesi bir avukat tarafından mahkemeye taşınmış olup Yargıtay 11. Hukuk Dairesi uygulamanın hukuka aykırı olduğunu tespit etmiştir.²⁹ Bu karar dahi yeterli etkinliği sağlayamamıştır; uygulama eskisi gibi, hem normlar hiyerarşisine hem de yüksek yargı kararına aykırı surette devam etmektedir.

Banka gibi özel işletme hüviyetindeki kurumlar haricinde, doğrudan devlet tüzel kişiliği içerisinde yer alan kurum ve kuruluşlarda da normlar hiyerarşisinin ve kanunun gerekleri uygulamada dikkate alınmayabilmektedir. Özellikle polis, jandarma ve bekçi gibi kolluk görevlerini ifa eden kamu personelinin uygulamalarında bu durum gözlemlenebilmektedir.

²⁹ Yargıtay 11. Hukuk Dairesinin 9.10.2017 tarih ve E.2016/3192, K.2017/5178 sayılı kararı: "Mahkemece bozma ilamına uyularak tüm dosya kapsamına göre; dava, genel vekaletnameye dayanılarak müvekkilinin hesabı ile ilgili bilgilerin banka tarafından verilmesi istemine ilişkin olduğu, davacı vekili tarafından 10/05/2013 tarihli ... Bankası Genel Müdürlüğü'ne hitaben yazılmış dilekçesi ile davacı adına ... Şubesinde açılan hesabın akıbetinin bildirilmesinin istendiği, banka tarafından bu talebin 02/09/2013 tarihli yazı ile reddedildiği, Bankacılık Kanunu'nun 73/3. maddesinin sır saklama yükümlülüğüne ilişkin olduğu, dava konusuyla ilgisinin olmadığı, Bankacılık Kanunu'nda, vekillerin bankalardan (bizzat) müvekkillerinin hesabına ilişkin olarak bilgi ve belge istemesi halinde, vekaletnamelerinde özel yetki bulunması gerektiğine dair bir düzenleme bulunmadığı, davacı adına vekaletnameye istinaden istenilen bilgilerin Avukatlık Kanunu'nun 2/3. maddesi gereğince davacının vekiline bildirilmesinin gerektiği, bu hususta vekaletnamede özel yetkiye ihtiyaç bulunmadığı gerekçesiyle davanın kabulü ile davacı vekilinin davalı bankadan Avukatlık Kanun'un verdiği yetkiye istinaden davacı adına istediği bilgi ve belge suretlerinin davalı banka tarafından davacıya veya vekiline verilmesi suretiyle taraflar arasındaki muarazanın giderilmesine karar verilmiştir. Kararı, davalı vekili temyiz etmiştir. Dava dosyası içerisindeki bilgi ve belgelere, mahkeme kararının gerekçesinde dayanılan delillerin tartışılıp, değerlendirilmesinde usul ve yasaya aykırı bir yön bulunmamasına göre, davalı vekilinin tüm temyiz itirazları yerinde değildir. SONUÇ: Yukarıda açıklanan nedenlerden dolayı, davalı vekilinin bütün temyiz itirazlarının reddiyle usul ve kanuna uygun bulunan hükmün ONANMASINA..."

Kolluk tarafından ihlalin sıkça gerçekleştirildiği bir bağlam, avukatın üzerinin aranmasıdır. 4.12.2004 tarih ve 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 130. maddesinde belirtilen şartların gerçekleşmesi halinde avukatın bürosunda arama işlemi yapılması hukuka uygundur. Bu madde üst aramayı kapsamadığı gibi mahkeme kararı, Cumhuriyet savcısının hazır bulunması ve olayla sınırlılık gibi koşullar öngörmektedir. Bir diğer önemli nokta da şudur ki normlar hiyerarşisi bağlamında Avukatlık Kanunu, Ceza Muhakemesi Kanunu ve Polis Vazife ve Salâhiyet Kanunu gibi kanunlar karşısında özel kanunlar niteliğindedir. Avukatlık Kanunu'nun 58. maddesi şöyledir:

“Avukatların avukatlık veya Türkiye Barolar Birliği ya da baroların organlarındaki görevlerinden doğan veya görev sırasında işledikleri suçlardan dolayı haklarında soruşturma, Adalet Bakanlığının vereceği izin üzerine, suçun işlendiği yer Cumhuriyet savcısı tarafından yapılır. Avukat yazıhaneleri ve konutları ancak mahkeme kararı ile ve kararda belirtilen olayla ilgili olarak Cumhuriyet savcısı denetiminde ve kayıtlı olunan baro temsilcisinin katılımı ile aranabilir. Ağır ceza mahkemesinin görev alanına giren bir suçtan dolayı suçüstü hali dışında avukatın üzeri aranmaz.

Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu ile Ceza Muhakemesi Kanununun duruşmanın inzibatına ilişkin hükümleri saklıdır. Şu kadar ki, bu hükümlere göre avukatlar tutuklanamayacağı gibi, haklarında disiplin hapsi veya para cezası da verilemez”.

Maddede avukatların aranmasının özel olarak düzenlendiği, düzenlemenin avukatlık mesleğinin hususiyetleriyle ilgili olduğu açıktır. Maddenin lafzından adli ve önleme aramaları arasında herhangi bir fark olmadığı, avukatın üzerinin aranmamasının esas olduğu, “ağır ceza mahkemesinin görev alanına giren bir suçtan dolayı suçüstü hali dışında” istisnanın bulunmadığı da anlaşılmaktadır. Hal böyleyken, normlar hiyerarşisi gereğince, herhangi bir yönetmelik, genelge, talimat yahut iç yönerge dayanak gösterilerek avukatın üzerinin aranması mümkün olmamalıdır. Kanuna aykırı talimat verilmesi halinde talimatın Anayasa hükmü gereğince kanunsuz emir niteliği taşıdığı da açıktır.³⁰ Dahası, kanuna

³⁰ Anayasa'nın 137. maddesine göre “Kamu hizmetlerinde herhangi bir sıfat ve suretle çalışmakta olan kimse, üstünden aldığı emri, yönetmelik, tüzük, kanun veya Anayasa hükümlerine aykırı görürse, yerine getirmez ve bu aykırılığı o emri verene bildirir. Ancak, üstü emrinde ısrar eder ve bu emrini yazı ile yenilirse, emir yerine getirilir; bu halde, emri yerine getiren sorumlu olmaz. Konusu suç teşkil eden emir, hiçbir suretle yerine getirilmez; yerine getiren kimse sorumluluktan kurtulamaz.”

aykırı nitelik taşıyan arama, 26.9.2004 tarih ve 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun 120. maddesinde hüküm altına alınan "Haksız arama" suçunu oluşturmaktadır.³¹ Avukatın üzerinin istisnalar haricinde aranamayacağı hususu Danıştay 8. Dairesinin 12.11.2010 tarih ve E.2010/5626, K.2010/6024 sayılı kararında da tespit edilmiş, üzeri aranan avukata manevi tazminat verilmesi kararı onanmıştır.³²

Danıştay'ın hukuka ve normlar hiyerarşisine uygun kararının uygulamaya yansımalarını söylemek zordur. Birel olaylar karşısında avukatların kanunun layığıyla uygulanması yönündeki çabaları devam etmektedir. Örnek vermek gerekirse, benzer bir durum karşısında Sakarya 2. İdare Mahkemesi 25.11.2019 tarih ve E.2019/421, K. 2019/817 sayılı kararında problemi şöyle açıklanmış ve karar bağlamıştır: *"... Adaletin tam tecellisi olarak önem ve öncelik kazanan manevi tazminatın sadece kişinin şeref ve haysiyeti gibi manevi değerlerin değil, yaşam, beden tümlüğü, sağlık gibi kişilik haklarına dahil olan bedensel değerlerin ihlali halinde de ilgilinin duyduğu elem ve üzüntünün kısmen giderilmesini sağlayan manevi bir tatmin aracı olduğu, demokratik hukuk devletinin işleminde, yargılamanın ve hak arama özgürlüğünün sağlanmasında temel unsurlardan olan ve bu hususların gerçekleşmesinde emeği geçen avukatlık mesleğinin mensubu olan davacının, müvekkilinin eşinin önünde eşya aramasına maruz kalmasının meslek onurunu zedelediği, meydana gelen üzüntüsünün karşılanabilmesi amacıyla sebepsiz zenginleşmeye yol açmayacak miktarda, günün ekonomik koşulları, davacının sosyal ve ekonomik durumu, paranın satın alma gücü, olayın ağırlığı, gerçekleşme biçimi, psikolojik etkisi, yıpranma durumu gibi hususlar göz önünde bulundurularak davacının maruz kaldığı acı, elem ve üzüntünün bir nebze hafifletilebilmesi amacıyla 10.000 TL manevi tazminatın davalı idare tarafından davacıya ödenmesi ..."*

Örnekten de anlaşılacağı üzere kanun tek başına etkili olmadığı gibi yüksek yargı kararı bile normlar hiyerarşisinin hayata geçirilmesinde etkili olamamıştır. Gerek kamu gerekse özel sektör çalışanlarınca hukuk devletinin gerekleri göz ardı edilebilmektedir. Uygulayıcıların tavırları keyfilik, indilik, duyarsızlık,

³¹ "Hukuka aykırı olarak bir kimsenin üstünü veya eşyasını arayan kamu görevlisine üç aydan bir yıla kadar hapis cezası verilir."

³² "Avukatlık Kanunu uyarınca ağır ceza mahkemesinin görev alanına giren suçtan dolayı suçüstü hali dışında avukatların üzeri aranamaz. Suçüstü hali olmadan müvekkili önünde kolluk kuvvetlerince üzeri aranan davacının meslek onurunun zedelendiği açıktır. Davalı İdarenin bu eylemde hizmet kusurunun bulunduğu, davacının manevi zararının karşılanmasına..."

kuralsızlık, ilkesizlik ve bilinçsizlik gibi kavramlarla, geniş anlamda kaygı ve menfaat duygularıyla, hatta avukata ve avukatlığa dair toplumsal algılarla izah edilebilir. Bununla beraber, uygulayıcıların tavrının saiki ve izahı ne olursa olsun ortada son derece yalın gerçek vardır: Diğer kanunlar gibi bir kanun olan, Anayasa'nın altında ve kanun harici normların üstünde bulunan Avukatlık Kanunu yeterince ciddiye alınmamakta, hukuk sistematığı altüst edilmektedir.

Avukatlık Kanunu'nun 1. maddesinde avukatlık "yargının kurucu unsurlarından olan bağımsız savunmayı serbestçe temsil" etmeye dayalı bir "kamu hizmeti" olarak tanımlanmıştır. Öyleyse avukatlığın hakimlik ve savcılık kadar ciddiye alınması yargı hizmetinin düzgün yürütülmesi ve adil yargılamanın sağlanması için bir zorunluluktur. Yargının sacayaklarından birinin aksaması ve itibar kaybetmesi halinde diğer ayakların da başarılı işlev göremeyeceği açıktır.

III. DİĞER ÖRNEKLER VE DEĞERLENDİRME

Avukatlık Kanunu'nun uygulanmasında yaşanan aksaklıklar normlar hiyerarşisine duyarsızlığın tipik bir örneği olsa da tek örneği değildir. Bir hukuk devletinde kamu görevlileri sadece kendi kurumlarının ve doğrudan uygulama alanlarının mevzuatıyla değil, hukuk kurallarının tamamıyla bağlıdır. Bu bakımdan, doğrudan Anayasa referanslı hareket edilmemesi sebebiyle yaşanan ihlaller, normlar hiyerarşisine duyarsızlığın en yaygın örneği olarak gösterilebilir.

Anayasa, hukuk sisteminin dayandığı değerleri hüküm altına alan metinlerin başında gelmektedir. Bu değerlerde problem olup olmadığı ayrı bir konudur. Değerlerin yorumlanması da ayrı bir konu olup öncelikle Anayasa Mahkemesinin yetkisinde görülür. Bizim işaret ettiğimiz problem ise Anayasa'nın doğrudan referans alınması hususunda gösterilen çekingenliktir. Anayasa sadece Anayasa Mahkemesinin ve üst kurumların yarası değildir. Bütün kurum ve kişilerin yarası olup hukuku uygulamaya yetkili olan herkes anayasal referansla düşünmeye yetkili ve görevlidir. Anayasa'nın 153. maddesi uyarınca "*Anayasa Mahkemesi kararları Resmî Gazetede hemen yayımlanır ve yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını, gerçek ve tüzel kişileri bağlar*". Hal böyleyken, Anayasa Mahkemesi kararlarının hukuki muhakemeye ve uygulamaya aktarılamaması, normlar hiyerarşisinin özümsemediğinin kanıtı olarak görülebilir. Anayasa Mahkemesinin bireysel başvuru kararlarının kapsamlı kararlar olarak algılanmaması, Anayasa'nın 90. maddesi üzerinden ulusal hukukta bağlayıcılığı

olan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) kararlarına karşı duyulan güvensizliğin ulusal hukukta oluşturduğu duyarsızlığın bir devamı olarak yorumlanabilir. Gerek AİHM'in gerekse Anayasa Mahkemesinin bireysel başvuru kararlarının hukuk sistemi içinde daha net ve tutarlı konumlandırılması, yapısal reformlara gidilmesi önerilebilirse de mevcut durumda her iki yargı merciinin de kararlarının etkinliğinde gözlemlenen aksamalar kurumlar hiyerarşisinden ziyade normlar hiyerarşisine ilişkin bir problemdir.

Normlar hiyerarşisine duyarsızlık sorunu, diğer üst yargı mercileri nezdinde de gündeme gelmektedir. Danıştay, bir kararında *“İdare hukukunda normlar hiyerarşisinde yönetmeliklerden sonra gelen genel düzenleyici işlemlerden olan Genelgeler bir Yönetmeliğe dayalı olarak hazırlanır ve Yönetmelik hükümlerine açıklık getirilmek suretiyle uygulamaya geçirilmesi amaçlanır”* cümlesine yer vermiştir.³³

Türkiye Halk Sağlığı Kurumu Başkanlığının 23.3.2016 tarih ve 2016/5 sayılı, “Halk Sağlığı Merkezleri” konulu genelgesini iptal eden Danıştay, kararda normlar hiyerarşisini dayanak göstermiştir: *“Yeni bir sağlık hizmeti sunumunda bulunan, Kanunda ve yönetmelikte öngörülme, tanımlanmayan bir kurumun kuruluşunun ve işleyişinin genelge ile düzenlenmesi hukuken mümkün olmayıp, bu düzenleme normlar hiyerarşisine de aykırılık teşkil etmektedir”*.³⁴

Kamuoyunda zeytinlik davası olarak bilinen bir diğer Danıştay davasında, yine normlar hiyerarşisine aykırılık mülahazasıyla, 1.3.2022 tarih ve 31765 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren Maden Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmeliğin yürütmesinin durdurulmasına karar verilmiştir: *“3573 sayılı Zeytinciliğin Islahı Ve Yabancılarının Aşılattırılması Hakkında Kanun uyarınca korunma altında bulunan zeytinlik sahalardaki faaliyetlerin Kanun ile düzenlenmesi gerektiği ve esasen davalı Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı’nın bu alanı kendi başına yönetmelik ile düzenleme yetkisi bulunmadığından davalı idarenin bu iddiası yerinde görülmemiştir”*.³⁵

Bir diğer davada ise 27.6.1989 tarih ve 375 sayılı Kanun Hükmünde Kararname (KHK) uyarınca yapılan yabancı lisan imtihanının beş yıl mühletle

³³ Danıştay 5. Dairesinin E.2002/1895, K.2003/1891, 6.5.2003 tarihli kararı.

³⁴ Danıştay 10. Dairesinin E.2019/7089, K.2020/3234, 24.9.2020 tarihli kararı.

³⁵ Danıştay 8. Dairesinin 20.4.2022 tarihli yürütmenin durdurulması kararı.

geçerli olduğu hükmüne aykırı olarak çıkarılan, 6.2.2013 tarih ve 28551 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren Mali Hizmetler Uzmanlığı Yönetmeliği’nin “Uzmanlığa Atanma” başlıklı 20. unsurunun iptaline karar verilmiştir: *“Yabancı lisan imtihanının geçerlilik mühletine ait 375 sayılı KHK ile getirilen hakkın, yönetim tarafınca yürürlüğe konulan Yönetmelikle kısıtlanması kelam konusu olamayacağından, yapıldığı tarihten itibaren çabucak hemen beş yıl geçmemiş olan bir yabancı lisan imtihanından uzmanlığa atanabilmek için kâfi puan almış bir kişinin, öbür şartları sağladığı takdirde, geçerli olan bu puanına nazaran uzmanlığa atanabilmesi gerekirken, bu hakkı kısıtlayan Yönetmelik kararında hukuka uyarlık görülmemiştir”*.³⁶

Alıntıladığımız davalarda ortak nokta, kurumların kendi yetki ve görev alanlarına yakın gördükleri hususları düzenleme adına, daha uzakta gördükleri üst normlara karşı duyarsız davranmalarındır. Bu bakımdan kurumsal duyarsızlık ile kişisel duyarsızlık arasında öz itibarıyla fark olmadığı, fakat ilkinin daha vahim olduğu söylenebilir.

Normlar hiyerarşisine, dolayısıyla hukuka aykırı olarak yapılan düzenlemeler devletin egemenliğine de gölge düşürmektedir. Antropolog Moore’a göre hukukta “yarı otonom sosyal alan” gerçekliği vardır; hiçbir sosyal alan saf pozitif hukuk kuralları tarafından yönetilmez.³⁷ Bununla birlikte, bu gerçekliği kabul etmek, hukuka aykırılığı normalleştirmeyi de gerektirmez. Pozitif hukuk mantığından fazlasıyla kopuk olan uygulamalar sebebiyle sosyal olgunun hukuku tersyüz etmesi, devletin işleyişine başkaldırı olarak değerlendirilecektir. Devletin mevzuatında ve politikalarında hata olması mümkündür. Fakat hataların yine hukuk sistemi içinde kalınarak, hukuk araçlarıyla giderilmesi gerekir. Normlar hiyerarşisi gibi genel hukuk kaidelerinin *de facto* göz ardı edilmesinin hukuken izahı yoktur. Sayısız sakıncası vardır. Bu sakıncaların başında hukukun ciddiye alınmamasının sıradanlaşması ve yaygınlaşması gelmektedir.

SONUÇ

Çalışmamızda anahtar kavramlar olan “norm” ve “hiyerarşi” kelimelerinin tanımlanmasının akabinde hukuki bir ilke olarak “normlar hiyerarşisi”

³⁶ Danıştay 2. Dairesinin E.2017/2540, K.2022/760, 23.2.2022 tarihli kararı.

³⁷ Sally Falk Moore, *Law as Process: An Anthropological Approach* (London: Routledge & Kegan Paul, 1978), 56.

açıklanmıştır. Ulusal mevzuatta açıkça yer almayan fakat doktrinde muhkem bir yere sahip olan normlar hiyerarşisi, Türk yargı kararlarında temel hukuk ilkesi olarak kabul edilmiş ve gözetilmiştir. En yalın haliyle normlar hiyerarşisi, hukuk kuralları arasında dikey bir geçerlilik ilişkisi bulunmasıdır. Kanun Anayasa'ya, yönetmelik kanuna, genelge yönetmeliğe aykırı olamaz. Üst kademeye ait bir kuralla alt kademeye ait bir kural arasında çelişki bulunması halinde üst kademedeki kural esas alınır.

Bu son derece makul ve yalın ilkenin ülkemizde layıkıyla hayata geçirildiğini söylemek zordur. Uygulayıcılar nezdinde normların sadece üst-alt değil, ilaveten yakın-uzak şeklinde sıralandığı iddiası bu makalenin hipoteziydi. Başta 19.3.1969 tarih ve 1136 sayılı Avukatlık Kanunu'nun uygulanmasında karşılaşılan durumlar olmak üzere yargı kararlarından verilen örnekler sayesinde hipotezin doğrulandığı, doktrindeki normlar hiyerarşisinin uygulamada tam karşılık bulmadığı söylenebilir.

Avukatlık Kanunu avukatların görev, hak, yetki ve sorumluluklarını tanımlayan, normlar hiyerarşisinde Anayasa'nın altında, kanun dışındaki mevzuatın da üstünde bulunan bir yasadır. Kanun'un diğer kanunlarla ilişkisi bakımından esas alınacak özel kanun – genel kanun gibi ilkeler varsa da çalışmamızın konusu öncelikle Kanun'un yönetmelik, genelge, idari emir ve teamül gibi kurallar karşısındaki konumu olmuştur. Vekaletnamenin bankalarda geçerli sayılmaması, avukatların üzerinin aranması gibi günlük yaşam içerisinden seçilen somut örnekler yoluyla Avukatlık Kanunu'nun alt normlar karşısında güçsüz kaldığı, dolayısıyla normlar hiyerarşisinin uygulamada yeterince bilinmediği yahut umursanmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Hukukun teorisi ile pratiği arasında yaşanan bu uyumsuzluğun hukuk zihniyetiyle ilişkili olduğu açıktır. Hukuk zihniyetinde gözlemlenen teori ile pratik arasındaki uyumsuzluklar karşısında iki ana seçenek vardır: Ya pratiği düzeltmek ya da teoriyi sorgulayıp revize etmek gerekmektedir. Bir yandan konvansiyonel teoriyi benimsemek, diğer yandan teoriye aykırı pratiklere devam etmek kabul edilemez bir durumdur. Bu durum, genel hukuk kaidelerinin toplum ve hukuk uygulayıcıları nezdinde benimsenmediğini göstermenin de ötesinde hukuka ve devlete güvensizliğin gittikçe derinleşmesine yol açacaktır.

Tasvir ettiğimiz sorunlu olgunun devlet ve kamu düzeni namına gerçekleşmesi ise apayrı bir tuhafıktır. Zira normlar hiyerarşisini umursamama problemi, doğrudan ve açıktan hukuk tanımazlık kastından doğmamaktadır. Uygulayıcıların kendi dar halkalarını ilgilendiren kural ve talimatlara aşırı önem atfetmesinden ve bağlılık göstermesinden doğmaktadır. Bu davranışın sebebi korku, menfaat, alışkanlık, konfor, bilinçsizlik veya kötü niyet olabilir. Her halükarda ortaya çıkan sonuç, sadece yanlış bir hukuk pratiği değil, aynı zamanda yanlış bir hukuk teorisidir. Kimi uygulayıcılar, klasik normlar hiyerarşisini göz ardı etmekle kalmayıp, adeta alternatif bir normlar hiyerarşisi doktrinine vücut vermektedir. Kendilerini doğrudan ilgilendirdiğini düşündükleri normları kendilerini doğrudan ilgilendirmediğini düşündükleri normlara tercih ederken üst-alt norm hiyerarşisini ortadan kaldırmakta, yakın-uzak norm hiyerarşisi yaratmaktadır.

Problemin Avukatlık Kanunu'na özgü olmadığı, özellikle Danıştay'da görülen davalarda yönetmeliklerin kanunlara aykırılığının sıkça karşılaşılan bir sorun olduğu gösterilmiştir. Bu sayede problemlerin gerçek kişi olan uygulayıcıların zihniyetiyle sınırlı olmadığı, kamu tüzel kişiliklerinin hukuk nosyonuna bile sirayet ettiği yansıtılmıştır. Normlar hiyerarşisi gibi en temel bir hukuki kaidenin hukuk bilincine yeterince kazandırılmadığı anlaşılmaktadır.

Kısa vadede somut olarak yapılması gereken, özel ve kamu ayırt etmeksizin bütün kurumların mevzuatlarının üst normlarla olan ilişkilerinin incelenmesidir. İnceleme, kurumların dahili mevzuatıyla sınırlı kalmamalıdır. Bağlantılı tüm mevzuat hükümlerine tutarlılık kazandırılmalıdır. Bu çaba, hukuk devletinin bir sıhhat şartı olarak görülmelidir. Mevzuat eşgüdümü sağlanırken makamların yetkileri de net bir şekilde belirlenmeli, normlar hiyerarşisine aykırılık kapısı açık bırakılmamalıdır.

Hakem Deęerlendirmesi: ift kör hakem.

Finansal Destek: Yazar bu alışma iin finansal destek alıp almadığını belirtmemiştir.

ıkar atışması: Yazar ıkar atışması bildirmemiştir.

Etik Kurul Onayı: Yazar, etik kurul onayının gerekip gerekmediğini belirtmemiştir.

Peer Review: Double peer-reviewed.

Financial Support: The author has not declared whether this work has received any financial support.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Ethics Committee Approval: The author has not declared whether ethics committee approval was required.

KAYNAKÇA

- Akal, Cemal Bali. *Hukuk Nedir?* Ankara: Dost Kitabevi, 2017.
- Aral, Vecdi. *Kelsen'in Saf Hukuk Teorisinin Metodu ve Değeri*. İstanbul: Garan Matbaası, 1938.
- Çoban, Belemir. "Normlar Hiyerarşisinden Küresel Hukuka: Ulusötesi Normların Meşruluğu Sorunsalı" Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Galatasaray Üniversitesi, 2018.
- Gözler, Kemal. *Hukuka Giriş*. Bursa: Ekin Yayınları, 2015.
- Gözler, Kemal. *Kanun Hükmünde Kararnamelerin Hukukî Rejimi*. Bursa: Ekin Yayınları, 2000.
- Gözler, Kemal. *Kurucu İktidar*. Bursa: Ekin Yayınları, 2016.
- Güneş, Mehmet. "Cumhurbaşkanlığı Kararnamelerinin Normlar Hiyerarşisindeki Yeri ve Denetiminde Maddi İçerik Kriteri." *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 11, no.1 (2020): 166-179.
- Hafızoğulları, Zeki. *Ceza Normu: Normatif Bir Yapı Olarak Ceza Hukuku Düzeni*. Ankara: Us-A, 1996.
- Hart, H.L.A. *The Concept of Law*. Oxford: Clarendon Law Series, 1961.
- Harvey, William Burnett. *Law and Social Change in Ghana*. Princeton: Princeton University Press, 1966.
- Kaya, Refia. "Nesiller Arası Adalet Prensibine Uygun Anayasa." *TYB Akademi, Yeni(den) Anayasa Özel Sayısı* 35 (2022): 83-105.
- Kelsen, Hans. *General Theory of Norms*. Oxford: Clarendon Press, 1991.
- Moore, Sally Falk. *Law as Process: An Anthropological Approach*. London: Routledge & Kegan Paul, 1978.
- Olechowski, Thomas. "Legal Hierarchies in the Works of Hans Kelsen and Adolf Julius Merkl," *Reconsidering Constitutional Formation II Decisive Constitutional Normativity*, ed. Ulrike Müşig, 353-362, Cham: Springer, 2018.
- Sezer, Abdullah. "Normlar Hiyerarşisi ve Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri (Çok Boyutlu Normlar Piramidi Yaklaşımı)." *Anayasa Yargısı Dergisi* 36, no. 1 (2019): 353-412.

Şahin, Metin. "Normlar Hiyerarşisinin Türk İdare Hukukunda Uygulanması."
Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi, 2014.

İnternet Kaynakları

<https://www.etymonline.com/>, Erişim Tarihi: 1.10.2022.

<https://hiyerarsi.nedir.org/>, Erişim Tarihi: 1.10.2022.

<https://www.nedir.com/>, Erişim Tarihi 1.10.2022.

<https://www.nisanyansozluk.com/>, Erişim Tarihi: 1.10.2022.

<https://sozluk.gov.tr/>, Erişim Tarihi: 1.10.2022.